

"אל תקרי הליכות אלא הלכות"

הלכות שביתת יום טוב, פרקים ג-ד

תוכן ומבנה

ג	מלאכת אוכל נפש	שחיטה (א-ג), הפשטה ועיבוד (ד-ו), גזיזה (ז), לישה (ח-ט), אפיה (י), הכאה בפטיש (יא), בניה וטחינה (יב-ג), הרקדה (יד), ברירה (טו-ז).
ד	מכשירי אוכל נפש	הבערה (א), כיבוי (ב-ז), תיקון כלי (ח-ט), עצים ושינוי (י-יא), בניין (יב-טו), טיפול בבהמה (טז), טבילה (יז-יח), מקח וממכר (יט-כו).

פרק ג

מלאכת אוכל נפש

שחיטה (א-ג)

א מי שהיה לו עפר מוכן, או אפר שמותר לטלטלו – ראה סוף פרק קודם. אפר הראוי – מאתמול וקר או מהיום ועדיין חם הוא כבהלכה הקודמת. ואם עבר – על האיסור ושחט, לא יכסה דם עד הערב – שאיננו לצורך יום טוב. וכן בריה שהיא ספק אם חיה היא אם בהמה – היא ה"כוי" והוא בריה בפני עצמה ואין ידוע אם הוא נחשב בהמה או חיה אלא מין אבוד, תעוי ובלתי ידוע¹. אין שוחטין אותה ביום טוב – שכיסוי מספק, ואסור לטלטל את העפר מספק, אפילו אם העפר מוכן². ויבוא הרואה להתיר חלב – "אף על פי שכולן מותרין באכילה, צריכין אנו להבדיל בין בהמה טהורה וחיה טהורה: שהחיה – חלבה מותר, ודמה טעון כיסוי; והבהמה הטהורה – חלבה בכרת, ואין דמה טעון כיסוי" (מאכלות אסורות א, ט איסור אכילת חלב מבואר שם פרק ז).

ב לא יכסה דם ביום טוב – משום טרחה מיותרת ביום טוב. ונתערב דם, לא יכסה אותו עד לערב – שיש פה טרחה מיוחדת לכיסוי הדם לבהמה (רי"ח) שאינה צריכה כיסוי דם. ויכול לכסות הכול בדקירה אחת – ללא טורח מיותר.

ג מותר לו לתלוש צמר – משום שאין דרך צמר להיתלש אלא להיגוז, והוא עוקר דבר מגידוליו כלאחר יד² שבגוז נאמר: "הגוזו צמר או שיער – בין מן הבהמה בין מן החיה... חייב" (שבת טז, ז). וכאן בדומה לקודשי מזבח "כל קודשי מזבח, בין קודשי קודשים בין קודשים קלים – אסורין בגיזה ועבודה... ותולש, אינו כגוז" (מעילה א, ז). ומטרת תלישת הצמר: "חמישה דברים מפסידין את השחיטה, ועיקר הלכות שחיטה להיזהר מכל אחת מהן; ואלו הן... חלדה [שהסכין מוסתרת בשעת שחיטה, והסכין חייבת להיות גלויה בשעת השחיטה כולה] .. [ודוגמתה:] החליד את הסכין תחת צמר מסובך... הואיל ואין הסכין גלויה, הרי זו ספק נבילה" (שחיטה ג, א, ז) למקום הסכין בידו, ובלבד שלא יזינו – את הצמר הנתלש ממקומו – בדומה לקודשי מזבח: "השוחט בכור או שאר מוקדשין, תולש את השיער מכאן ומכאן לעשות מקום לסכין – ובלבד, שלא יזינו ממקומו" (מעילה א, יגיא). אלא ישאר שם מסובך בשאר צמר הצואר – וכיום נוהגים לשטוף ולרחוץ אף בחול את מקום השחיטה ולהפריד הצמר לכאן ולכאן מבלי צורך לתלוש³. אבל בעוף, לא ימרוט נוצות מצווארו בשעת שחיטה, מפני שזה דרכו של השוחט למרוט את הנוצה "ונמצא עושה מלאכה שלא לצורך אכילה" (הלכה הבאה) שהרי "המורט נוצה מן האברה – הרי זה תולדת מוחק, וחייב" (שבת יא, ו). ויכול לעשות זאת מערב יום טוב, שאין בזה חסרון (הרא"ש), ורוב בני האדם עוברים על דבר זה⁴. ונמצא תולש ביום טוב – תאם: "התולש כנף מן העוף, הרי זה תולדת גוז" (שבת טז, ז).

הפשטה ועיבוד (ד-ו)

ד המפשיט עור בהמה – אב מלאכה (בשבת יא, ה-ו הפשטה העור ועיבודו) ומותר ביום טוב לצורך אכילה. והשחיטה היתה ביום טוב, לא ימלחנו, שזה עיבוד הוא – ואב מלאכה: "ואחד המעבד, ואחד המולח – שהמליחה, מין עיבוד היא [ששומרת שהעור לא ירקח]. ואין עיבוד באובלי" (שבת יא, ה). בית הדרוסה – מקום

א. מי שהיה לו עפר מוכן או אפר שמותר לטלטלו, הרי זה שוחט חיה ועוף ומכסה דם. ואם אין לו עפר מוכן או אפר הראוי הרי זה לא ישחוט, ואם עבר ושחט לא יכסה דם עד לערב. וכן בריה שהיא ספק אם חיה היא אם בהמה אין שוחטין אותה ביום טוב, ואם שחט לא יכסה דמו עד לערב, אפלו היה לו עפר מוכן או אפר. שמא יאמר הרואה חיה ודאית היא ולפיכך כסה דמו ביום טוב, ויבא הרואה להתיר חלבו.

ב. וכן השוחט חיה ועוף מערב יום טוב לא יכסה דם ביום טוב. שחט בהמה חיה ועוף ביום טוב ונתערב דם לא יכסה אותן עד לערב. ואם היה לו עפר מוכן או אפר ויכול לכסות הכל בדקירה אחת הרי זה יכסהו.

ג. השוחט בהמה ביום טוב מותר לו לתלוש צמר למקום הסכין בידו. ובלבד שלא יזינו ממקומו אלא ישאר שם מסובך בשאר צמר הצואר. אבל בעוף לא ימרוט מפני שהוא דרכו ונמצא תולש ביום טוב.

ד. המפשיט עור בהמה ביום טוב לא ימלחנו, שזה עבוד הוא, ונמצא

לא ירקב]. ואין עיבוד באוכלין" (שבת יא,ה). **בית הדריסה** - מקום שיהלכו שם אנשים כדי שיתקשה ולא יאבד, ובשבת: "הדורס על העור ברגלו עד שיתקשה, או המרככו בידו ומושכו ומשווה אותו כדרך שהרצענין עושין"³ - הרי זה תולדת מעבד, וחייב" (שבת יא,ו). **ולא התירו דבר זה אלא מפני שמחת יום טוב, כדי שלא ימנע מלשחוט** - ראה ד,י בטעם המלא של ההיתר. ומשמע שאם נשחטה מערב יום טוב - אסור. **ומותר למלוח בשר לצלי על גבי העור** - מליחת בשר להכשרתו לאכילה אינה מלאכה; וראה לעיל ביאור א,יא. **ומערימין בדבר זה** - כדי שלא ימנע מלשחוט לשמחת יום טוב (השווה א, יא וכשלא עושה ליום טוב). **כיצד--מולח מעט בשר בכאן ומעט בכאן, עד שימלח העור כולו** - נראה משום "שאין הערמה זו ניכרת לרואה" (ו,חנט), שהרי באמת מותר למלוח בכל מקום שירצה כדי לאוכלו בו ביום. לפיכך התירו שלא ימנע. לעומת זאת "החמירו במערים, יותר מן המזיד" (א,יב) - שלא לצורך יום טוב.

ה במולח לצלי שאינו עריך מלח הרבה - שהמליחה לא גורמת לעור להתעבד אלא רק שלא להיפסד. "לצלי, מולח וצולה מיד" (מאכלות אסורות ו,י) שאינו אלא לטעם, ולא להכשרת הבשר⁴. והשווה במליחה לקרבנות: "ומצוה למלוח הבשר יפה יפה [משמעות: מכל צדדיו], כמולח בשר לצלי [שדרך בני אדם למלוח לצלי שרוצים שכל החתיכה לא תהיה תפילה, ולא רק צד אחד]² - שמהפך את האבר, ומולח; ואם מלח כל שהוא, אפילו בגרגר מלח אחד--כשר" (איסורי מזבח ה,יא); **אבל לקדירה** - לבישול. הדורשת "מליחה יפה יפה" (שם,י) וראה ביאור א,יג. **החלבים** - חלקי השומן האסורים באכילה. מצות לא תעשה קפ"ה: "שלא לאכול חלב, שנאמר 'כל חלב שור וכשב, ועז--לא תאכלו' (ויקרא ז,כג)". "שלושה חלבים הן, שחייבין עליהן כרת--חלב שעל הקרב, ושעל שתי הכליות, ושעל הכסלים. אבל האליה, מותרת באכילה..." (מאכלות אסורות ז,ה). **ואין מהפכין בהן, ואין שוטחין אותן ברוח על גבי יתדות** - כדי שלא יסריחו. **מפני שאינן ראויין לאכילה** - ולא משום שזה עיבוד, שאין עיבוד באוכלין. וכאן האיסור משום שטורח שלא לצורך יום טוב, ואף מוקצה. ולא חששו חכמים משום שמחת יו"ט שמא לא ישחוט ואם מעט הקרומות יסריחו אין בכך הפסד².

ו כדי שייצא כל העור שלם ולא ייקרע - כדי להכין ממנו נאד להעביר בו מים⁷. **בית יד בבשר** - מקום בבשר כדי לתלות את הבשר לאחוז ולחתוך ממנו. **והוא, שיעשה בסכין** - בנעיצת סכין. **שלא יעשה, כדרך שהוא עושה בחול** - הטעם לכך הוא שאלו דברים שמרגילים (המביאים לידי) למלאכה ושמא יבוא לידי מלאכה האסורה⁵, כגון לעשות כלי ביום טוב⁶. **ומותר לעשות סימן בבשר** - לצורך היכר משום בשר הנעלם מן העין, שלא יתחלף עם בשר נבילה² "...ולא עוד אלא, הלוקח בשר והניחו בביתו, ונעלם מן העין--אסור: אלא אם כן היה לו בו סימן, או שהיה לו בו טביעות עין והוא מכירו ודאי שהוא זה, או שהיה צרור וחתום" (מאכלות אסורות ה,י-יא"ב).

גזייה (ו)

ז מולגין - מרתיחין במים חמים כדי להשיר שערות עור⁷. **מהבהבין** - חורכין קלות, כדי להסיר את השיער תוך שרפתו. **אין טופלין** - אין מורחין בחומר המשיר שערות. **חרסית** - חימר שרוף⁸. **באדמה** - אדמה מיוחדת המשירה שערות. השווה הדין בשבת: "הנוטל שיער מגוף האדם, חייב משום גזוז; לפיכך אסור לרחוץ את הידיים בדבר שמשיר את השיער ודאי, כגון אהלה וכיוצא בו" (שבת כב,ג). **ואין גוזזין אותן במספרים** - שגוזז אב מלאכה (שבת יא, ה). **אין גוזזין את ראשי העלים של הירק, בתספורת** - במספרים **שלו** - שלא יעשה כדרך שעושה בחול, כי בחול כשגוזזין הרבה עושין בתספורת². **אבל מתקנין את האוכל שיש בו קוצים** - כיוון שקוציהן מרובים וטרחתן גדולה, התירו בתספורת². **קנרס** -

עושה מלאכה שלא לצורך אכילה. אבל נתנו לפני בית הדריסה כדי שידרסו עליו ולא יפסד. ולא התירו דבר זה אלא מפני שמחת יום טוב כדי שלא ימנע מלשחוט. ומותר למלוח בשר לצלי על גבי העור, ומערימין בדבר זה, כיצד, מולח מעט בשר מכאן ומעט מכאן עד שימלח העור כולו.

ה. במה דברים אמורים במולח לצלי שאינו עריך מלח הרבה, אבל לקדירה אסור למלוח על העור. וכן אין מולחין את החלבים, ואין מהפכין בהן, ואין שוטחין אותן ברוח על גבי יתדות, מפני שאינן ראויין לאכילה.

ו. המפשיט את הבהמה לא ירגיל ביום טוב. כיצד הוא המרגיל, זה שיוציא כל הבשר מרגל אחת כדי שיוציא כל העור שלם ולא יקרע, מפני שטורח בהפשט זה טורח גדול ואין בו צורך למועד. וכן אסור לעשות בית יד בבשר, והוא שיעשה בסכין, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. ומותר לעשות סימן בבשר.

ז. מולגין את הראש ואת הרגלים, ומהבהבין אותן באור. אבל אין טופלין אותן בחרסית ולא באדמה, ואין גוזזין אותן במספרים. וכן אין גוזזין את הירק בתספורת שלו, אבל מתקנין את האוכל שיש בו קוצים כגון קנרס ועכביות בתספורת.

ח. מותר ללוש עיסה גדולה ביום

חרשף, ארטישוק. צמח שעליו קוצניים, לאחר קילוף הקוצים נאכל בד"כ מבושל⁷. **ועכביות** – קנרס מדברי⁷.

לישה (ח-ט)

ח מותר ללוש עיסה גדולה ביום טוב – השווה: "ומלאה אישה תנור פת, אף על פי שאינה צריכה אלא לכיכר אחד--שבזמן שהפת מרובה, היא נאפית יפה" (א,יא). **והלש עיסה מערב יום טוב, אין מפריש ממנה חלה ביום טוב** – חלה היא מתנת כהונה – "מצות עשה להפריש תרומה מן העיסה לכהן, שנאמר "ראשית, עריסותיכם--חלה, תרימו תרומה" (במדבר טו,כ) (ביכורים ה,א) – המופרשת מ"עיסה [בצק] שסופה להיאפות לחם למאכל אדם" (ביכורים ו,י [וב] וראה שם פרקים ה-ח דיני חלה). וזהו תיקון שהיה יכול להיעשות מערב יום טוב. ודין זה דומה להלכה ב. **ואם לשה ביום טוב, מפריש ממנה חלה ונותנה לכהן** – שחיובה משעת הלישה: "אימתי מפרישין החלה: כשיתן המים, ויתערב הקמח במים--מפריש ממנו החלה מתחילת דבר שנילוש, שנאמר "ראשית, עריסותיכם" (ביכורים ח,ב). **וזו לשריפה עומדת** – "בזמן הזה שאין שם עיסה טהורה, מפני טומאת המת--מפרישין חלה אחת בכל ארץ ישראל, **אחד מארבעים ושמונה, ושורפין** אותה, מפני שהיא טמאה; ויש לה שם עיקר מן התורה...." (שם ה,יבנט). **שריפת קדשים שנטמאו מצות עשה** – "מצות עשה לשרוף כל הקדשים שנטמאו, שנאמר "והבשר אשר יגע בכל טמא, לא יאכל--באש ישרף" (ויקרא ז,יט) (פסולי המוקדשין יט,א). **ועשיית מלאכה שאינה לצורך אכילה וכיוצא בה** – כלומר אינה לצורך יום טוב כלל² שהרי הבערה הותרה שלא לצורך אכילה, אבל צריך שיהיה לצורך יום טוב. ובשריפת תרומה (ראה ב,טז) וקדשים עוברים על מצוות **עשה ולא תעשה** – ראה בפתיחה להלכות אלו. **ט ניחנה עד הערב** – מוצאי יום טוב. **וישרוף אותה** – טומאה נשרפת בלילה (נובי"י), בניגוד לנותר ולפיגול: "אין שורפין את הנותר אלא ביום, שנאמר "ביום, השלישי, באש, ישרף" ... וכן הפיגול, אינו נשרף אלא ביום. ואין שריפת טמא ונותר ופיגול דוחה את יום טוב, ואין צריך לומר שבת" (פסולי המוקדשין יט,ה). **ואחר כך יפריש החלה לחם** – שהרי אפשר להפריש מן האפוי (ביכורים ו, יז[טז]).

אפיה (י)

י פורני – תנור חרס גדול של אפיה. **תפחת** – תישבר, מתוך שאינה מחוסמת עדיין. **אין גורפין תנור וכיריים** – מן האפר הקר והישן שבהם. **מכבשין** – לוחצים וכובשים את האפר שבהן כדי שלא יפריע להסקה אחרת, ביד⁷ (שהרי האפר הישן קר) ובכלי אסור משום מעשה חול². **וסותמין פי התנור** – פתח התנור נסתם כדי שישמר חום התנור כך שיבשיל או יצלה מה שבתוכו כל צורכו. **והוא** – בתנאי שריככו את הטיט והרפש מאמש לפני יום טוב. **אבל לגבל** – לערב וללוש. **טיט ביום טוב, אסור** – "הלש כגורגרת, חייב. והמגבל את העפר, הרי זה תולדת לש... ואין גיבול באפר..." (שבת ח,יז).

הכאה בפטיש (יא)

יא אין סכין אותן בשמן ביום טוב – להחליקן ולצחצחם⁹, שהריהו גמר מלאכה ותיקון כלי "כל דבר שהוא גמר מלאכה, חייב עליו משום מכה בפטיש. ומפני זה, הגורד כל שהוא, או המתקן כלי באיזה דבר שיתקן--חייב" (שבת כג,ד). **שטיין** – משפפים. **מפיגין** – הפגת חומם תוך התזת מים. **כדי לחסמן** – לחזקן, והריהו תיקון כלי ביום טוב ואסור. **ואם בשביל לאפות בהן, מותר** – מותר רק לצנן להפיג חומן (מ"מ). **מלבנין** – הלהטה בחום גבוה. **את האבנים החדשות**¹⁰. אבנים הם לבנים שרופים בכבשן והם "רעפים" בלשון משנה. (מאיר"י). **לצללות או לאפות עליהן, מפני שמחסמן** – ובישנים אין שידך חיסום. **חמין** – מים חמים. **אנטיכי** – כלי העשוי נחושת המכיל מים ומקום האש תחת המים עשוי מגוף הכלי; והנחושת עבה מאוד ושומרת על חום המים זמן רב אלא שהכלי זקוק להסקה גדולה כדי לחממו⁷ (ראה ציון). ואין אוסרים משום

טוב. **והלש עיסה מערב יום טוב אין מפריש ממנה חלה ביום טוב**. ואם לשה ביום טוב מפריש ממנה חלה ונותנה לכהן. ואם היתה עיסה טמאה או שנטמאת החלה, לא יבשל את החלה, שאין מבשלין ביום טוב אלא לאכול, וזו לשרפה עומדת. וכן אין שורפין אותה ביום טוב, שאין שורפין קדשים שנטמאו ביום טוב, ששרפת קדשים שנטמאו מצות עשה שנאמר באש ישרף (ויקרא ז יט), ועשית מלאכה שאינה לצורך אכילה וכיוצא בה עשה ולא תעשה, ואין עשה דוחה את לא תעשה ועשה.

ט. כיצד יעשה בה, ניחנה עד הערב וישרוף אותה. היה יום טוב של פסח שאם ניחנה תחמין, לא יפריש את החלה בצק, אלא יאפה את כל העיסה הטמאה, ואחר כך יפריש החלה לחם.

י. אין אופין בפורני חדשה, גזרה שמא תפחת ותפסיד הלחם וימנע משמחת יום טוב. אין גורפין תנור וכירים אבל מכבשין את האפר שבהן, ואם אי אפשר לאפות בו או לצלות אלא אם כן גרף מותר. וסותמין פי התנור בטיט ורפש שבסביבות הנהר, והוא שרככו מאמש. אבל לגבל טיט ביום טוב אסור. ומותר לגבל את האפר לסתום בו פי התנור.

יא. תנור וכירים חדשים, אין סכין אותן בשמן ביום טוב, ואין שטיין אותן במטלית, ואין מפיגין אותן

טרח מיותרת ביום טוב, שהרי חומו נשמר זמן רב, וזהו צורך יום טוב.¹²

בניה וטחינה (יב-ג)

יב אין עושיין גבינה ביום טוב – "המגבן [הכין גבינה כד שקיבץ פיתותי החלב הצף¹⁰] את הגבינה, הרי זה תולדת בונה" (שבת י, ג). – "כל מלאכה שאפשר לה ליעשות מערב יום טוב, ולא יהיה בה הפסד ולא חסרון אם נעשת מבערב--אסרו חכמים לעשות אותה ביום טוב, אף על פי שהיא לצורך אכילה. ולמה אסרו דבר זה...?" (א, ו). **דכין** - שוחקין במדוכה (במכתש). **כדרכן** - כרגיל. **שאם יודך אותן מבערב, יפוג טעמן** - ראה א, ט. **הטה המכתש** על צידו או **שידוק בקערה** ולא במכתש כדרכו **כדי שישנה** - מכפי שהוא עושה בחול (ראה ביאור הלכה ו). שהרי הטחינה לא נאסרה ביום טוב, וכיוון שיכול מערב יום טוב - יעשה בשינוי. **ואין שוחקין את הפלפלין בריחיים שלהן** - בריחיים המיוחדות להן, כדי שישנה. וכך היתה צורתה: הריחיים עצמה שטוחנת סובב אותה כעין נפה שדרכה יורד כל מה שנטחן, ותחתיה צלחת קטנה שמתקבץ בה כל היורד מן הנפה, ופחית של ברזל סובבת את הכל ועושה הכל גוף אחד¹¹. ולענין טומאה נזכר: "ריחיים של פלפלין, מקבלת טומאה משום שלושה כלים: משום כלי קיבול, ומשום כלי מתכות, ומשום כברה" (כלים י, ז). **אלא דך אותן במדוכה ככל התבלין** - השווה בשבת: "הצריך לדוק פלפלים וכיוצא בהן, ליתן לתוך המאכל בשבת--הרי זה כותש ביד הסכין, ובקערה. אבל במכתשת [המשמשת לכתוש דברים שגופן גדול כגון מכתשי האבן וזולתם¹², והמכתשת - כלי טחינה גמור הוא¹³] --חייב, מפני שהוא טוחן" (שבת כא, כ).

יג ריפות - הריפות¹³ הם גרגרי דגן שנכתשו במכתשת גדולה ונתבשלו ברתיחה. ודין ברכתו: "... וכן הדגן שחילקו או כתשו ובישלו בקדירה כגון הריפות וגרש כרמל וכיוצא בהן, וכל זה הוא הנקרא מעשה קדירה, וכן כל תבשיל שעירב בו אחד מחמשת המינין, בין קמח בין פת--בתחילה, מברך עליו בורא מיני מזונות..." (ברכות ג, ד). ודרך עשייתו: "יזכר חיטים שחולקין אותן בריחיים אחת לשתיים ואחת לשלוש כדי לעשות מהן מעשה קדירה, כגון הריפות וכיוצא בהן... שלותתין אותן כדי להסיר קליפתן" (טומאת אוכלין טז, ב [א]). **ובארץ ישראל, אפילו בקטנה אסור: שהתבואה שלהן, טובה היא** - וזה מהדברים שנשתבחה בהם ארצנו. השווה: "אין מביאין ביכורים אלא משבעת המינין האמורים בשבח הארץ" [ראה דברים ח, ח], והם החיטים והשעורים והענבים והתאנים והרימונים והזיתים והתמרים" (ביכורים ב, ג [ב]).

הרקדה (יד)

יד ריקדו - הרקדה היא ניפוי הקמח כדי להוציא ממנו את הסובין, וביום טוב: "... ולא טוחנין את החיטים, ולא מרקדין ביום טוב--שכל אלו וכיוצא בהם, אפשר לעשותן מבערב ואין בכך הפסד ולא חסרון" (א, ח). **הסובין** - הקליפה העליונה של החיטה. **אלא אם כן** אין מטרתו כבהרקדה רגילה לקמח נקי יותר מקליפותיו אלא להסיר מה שנכנס בו כעת. **צרור** - אבן קטנה. **קיסם** - חתיכת עץ. **מאחורי הנפה** - בחלק האחורי של הנפה, או **שירקד על גבי השולחן** - בשינוי, שהרי דרכו לרקד על גבי קערה.

בריה (טז-יז)

טו מוללין מלילות - מלילות - שיבולים שהגיעו לבשלותן¹⁴. ומוללין (היא הפריכה והכסיסה ביד) כדי להוציא את קליפתן ולאכול את גרעיניהם, ביום טוב- כדרכו, ובשבת "המולל מלילות מולל בשינוי [בראשי אצבעותיו ואוכל, ובלבד שלא ימולל בידו הרבה כדרך שעושה בחול ז], כדי שלא יראה כדש" (שבת כא, יד). **ומפרכין** - מוציאין מהתרמיל את הזרעים. **קטניות** - "זהו כל זרעים הנאכל לאדם, חוץ מן התבואה--כגון הפול, והאפונים, והעדשים, והדוחן, והאורז, והשומשמן, והפרגין, והספיר, וכיוצא בהן" (כלאים א, ח). **מנפח** - נושף מעביר את המוץ על ידי זה שמעביר את

בצונן כדי לחסמן, ואם בשביל לאפות בהן מותר. אין מלבנין את האבנים לצלות או לאפות עליהן מפני שמחסמן. ומסיקין ואופין בפורני, ומחימין חמין באנטיכי.

יב. אין עושיין גבינה ביום טוב, שאם גבן מערב יום טוב אין בזה חסרון טעם. אבל דכין את התבלין כדרכן, שאם יודך אותם מבערב יפוג טעמן. אבל מלח אינו נדוך ביום טוב, אלא אם כן הטה המכתש, או שידוק בקערה וכיוצא בה, כדי שישנה, שאם שחק המלח מערב יום טוב לא יפוג טעמו. ואין שוחקין את הפלפלין בריחיים שלהן, אלא דך אותן במדוכה ככל התבלין.

יג. אין כותשין את הריפות במכתשת גדולה, אבל כותשין במכתשת קטנה, שזה הוא השנוי שלה. ובארץ ישראל אפילו בקטנה אסור, שהתבואה שלהן טובה היא, ואם כותשין אותה מערב יום טוב אין בכך הפסד.

יד. הקמח אף על פי שרקדו מערב יום טוב והסיר ממנו הסובין, אין מרקדין אותו פעם שניה ביום טוב, אלא אם כן נפל בתוכו צרור או קיסם וכיוצא בהן. ואם שינה מותר, כגון שריקד מאחורי הנפה, או שריקד על גבי השולחן, וכיוצא בשנוי זה.

טו. מוללין מלילות ומפרכין קטניות ביום טוב, ומנפח על יד על יד בכל כחו ואוכל. ואפילו בקנון או בתמחוי,

המלילות **על יד על יד** – מיד ליד, ומשמעות נוספת: מעט מעט (ראה שבת כא, יא וממוזן ה, טז [י]). **קנון** – מגש שמגישים בו על השולחן פירות וזרעונים¹⁵. **תמחוי** – "התמחוי המזונן שהוא כולו קערות קערות והרי בכל חלק מחלקיו קערות שלמות" (כלים ו,ט). כדי לתת בו מיני תבשילים רבים⁷. **ואפילו בקנון או בתמחוי** – שאינו דרך זריה וברירה. ובשבת "זורה ובורר, מאבות מלאכות הן. לפיכך אף על פי שמותר למלול מלילות, בראשי אצבעותיו, כשהוא מנפת, מנפת בידו אחת בכל כחו – אבל לא בקנון, ולא בתמחוי: גזירה – שמא ינפה בנפה ובכברה, שהוא חייב" (שבת כא, יז). אבל לא בכלים שבהם עושים מלאכה לזמן מרובה, ולמרות שהם מכשירי אוכל נפש – נאסרו מחכמים שהרי ניתן לעשותן מערב יום טוב³. **נפה** – כלי בעל נקבים קטנים המיועד לסינון קמח. **כברה** – כלי בעל נקבים גדולים המיועד לסינון זרעונים¹⁶. **חיקו** – שרוולו¹⁷. **טבלה** – לוח גדול ששמים עליו את השולחן כדי שיפלו הפירורין¹⁸.

טז קצרו של דבר, מוציא האוכל מהפסולת אלא אם כן א) הפסולת מועטת מהאוכל (וב טרחת ברירת האוכל מרובה יותר מיעוט, ובנשי תנאים אלו, מוציא הפסולת (ראשי"ל). השהו ברירה בשבת יח, יב-יד.

יז מפני שנראה כבורר – "נאמר בתורה "תשבות" – אפילו מדברים שאינן מלאכה, חייב לשבות מהן. ודברים הרבה הן, שאסרו חכמים משום שבות – מהן דברים, אסרום מפני שהן דומים למלאכות..." (שבת כא, א). וסינון חרדל אינו כבורר ממש, שגם שמנו של החרדל נאכל. **נותנין ביצה במסנת של חרדל** – ודרך הביצים אם נטרפו בדברים העכורים מזככים אותם ומבדילים העבה מן הצלול⁷. **והוא מסתנן מאליו** – השווה בשבת: "זנותנין ביצה טרופה למסנת של חרדל, כדי שייצל; וחרדל שלשו מערב שבת – למחר ממחו [מוציא את החלקים הצפין למעלה, הקשין או גרגרי החרדל שלא נטחנו, ומותר להסירן, שאפשר לאוכלו כמות שהוא, ואין כאן פסולת ואוכל, אלא אוכל מאוכל], בין ביד בין בכלי. וכן יין מגיתו, כל זמן שהוא תוסס – טורף חבית בשמריה, ונותן לתוך הסודרין: שעדיין לא נפרשו השמרים מן היין יפה יפה, וכל היין כגוף אחד הוא. וכן החרדל, וכל כיוצא בו" (שבת ח, טו[יד]). ועוד: "חרדל שלשו מערב שבת – למחר ממחו בין ביד בין בכלי, ונותן לתוכו דבש; ולא יטרוף [כדרך שרוצים להקציף ולהכין אוכל, כגון הקצפת "חילבה" או הקצפת טחינה. והאיסור הוא משום שלא יעשה כדרך שעושה בחול²], אלא מערב [ומותר לדלל טחינה במים רק לאחר שכבר הוקצפה]" (שבת כב, יב). **המשמרת** – מסנת העשויה ממטפחת תולים אותה גבוה ושמים בה שמרי יין ולעיתים פירות מעוכים או נוזלים עכורים כדי שייזובו ויצא הנוזל הצלול והמזוכך לתוך כלי. **ואם היתה המשמרת תלויה** – בשבת "והמשמר שמרים, תולדת בורר או מרקד הוא...וכן אסור לתלות את המשמרת, כדרך שהוא עושה בחול – שמא יבוא לשמר" (שבת כא, יז). **מותר ליתן לה יין ביום טוב** – שזהו צורך אוכל נפש. **אבל לא יתלה כתחילה** – שסתם תליית משמרת – היא לשמרים. **שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול** – שמא יבוא מתוך הרגל לידי מלאכה האסורה, לשמר⁵. **ומערים ותולה את המשמרת לתלות בה רימונים, ותולה בה רימונים** – ואז מתוך מעשהו, החשש שמא יבוא לידי מלאכה – בטל. ואין בהערה זו דבר אסור, שמתחילה תלאה לרימונים, ושונה מהדין בו "החמירו במערים יותר מן המזיד" (א, יא) בעבר ובישל לצורך חול.

אבל לא בנפה ולא בכברה. וכן הבורר קטניות ביום טוב בורר כדרכו בחיקו ובתמחוי, אבל לא בנפה ולא בטבלא ולא בכברה.

טז. במה דברים אמורים כשהאוכל מרובה על הפסולת. אבל אם היתה הפסולת מרובה על האוכל בורר את האוכל ומניח את הפסולת. ואם היה טורח בברירת הפסולת מן האוכל יותר מטורח ברירת האוכל מן הפסולת, אף על פי שהאוכל מרובה בורר את האוכל ומניח את הפסולת.

יז. אין מסננין את החרדל במסנת שלו מפני שנראה כבורר. אבל נותנין ביצה במסנת של חרדל והוא מסתנן מאליו. ואם היתה המשמרת תלויה מותר ליתן לה יין ביום טוב, אבל לא יתלה כתחילה שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. ומערים ותולה את המשמרת לתלות בה רימונים ותולה בה רימונים ואחר כך נותן לתוכה שמרים.

מלאכת גוי ומלאכת ישראל

פרק ד

הבערה (א)
א. אין מוציאין את האש לא מן העצים
אלא מהטעם שבסוף הלכה זו. שחוכבין – משפשים, וכעין

א. אין מוציאין את האש לא מן העצים
ולא מן האבנים ולא מן המתכות כגון

הדלקת גפרור כיום שהיא על ידי חיכוך קל של ראש הגפרור המשוחר בגפרית וכיוצא בה. **הנפט החד ביותר** - הנפט המזוקק, הצלול, "נפט לבן" (שבת ה,י). **שמנידין** - שמנערים. **כלי זך קשה** - כלי מתכת מבריק **עד שיחזור נגהה לפשתן** - עד שיהיה מיקוד קרני השמש לפשתן. **שהרי אפשר להמציא אותו מערב יום טוב** - ראה א,ו. ואם כבר הוצא אש ביום טוב, מותר להשתמש בו ביום טוב (מ"מ).

כיבוי (ב-ז)

ב. הותרה הבערה ביום טוב שלא לצורך אכילה. ראה א,ד. **שהכיבוי מלאכה** - ראה שבת א,ז. **ואין בו צורך אכילה כלל** - ואעפ"י שיארע מקרה שתתעשן הקדירה או תשרף ואי אפשר לסלקה, אעפ"כ אסור לכבות² (וראה בהמשך הלכה ו). **אין מכבין את אור הנר** - בלשון משנה, נר הוא הכלי בו שמים שמן ופתילות. לנר היה גם מיפתח או נקב קטן שנקרא פייה שבהם הכניסו פתילות. **כמי שארג או בנה** - שהם אבות מלאכה, ואסורים מהתורה ואין בהם צורך אוכל נפש.

ג. אין מסלקין את פי הנר למעלה - אין מטיס את פי הנר ששם הפתילה נמצאת, כך שהשמן נמצא בצד אחד והפתילה בצד השני. ומטרת מעשה זה **כדי שתכבה. ואין מסירין את השמן ממנה** - ומקרב זמן כיבוי "המסתפק מן השמן שבנר, חייב משום מכבה" (שבת יב,ב). **ואינו חותך את ראש הפתילה בכלל** - כגון בסכין, שהרי מתקן כלי הוא³. **נופץ-מנער**, מסלק, מוחט¹⁹ **את ראשה** של הפתילה, להסיר הפיח המצטבר בה כדי להשביח את אורה. **מותר לשומטו** - שהרי רק מונעו מלבעור. אך אם אחזה בו האש - אסור. **ואינו דומה למסיר שמן מן הנר** - ששם השמן הנוזלי הריהו כחתיכה אחת של עץ שאחזה בו האש. ומותר ליתן נר שעוה במים טרם הדלקתו כדי שכאשר תגיע הלהבה למים - תכבה, אך לאחר הדלקתו אסור² אלא ב"וכן [בנוסף לטלית] ספר תורה שאחז בו האור... ונתן מים, מן הצד שעדיין לא נתלית בו האור; ואם כבתה, כבתה" (שבת יב,ו).

ד. אלא מניחה, ויצא - השלם: "דליקה שנפלה בשבת-- המכבה אותה מפני איבוד הממון, חייב: שאין איבוד הממון דוחה שבת, אלא איבוד נפשות. לפיכך ייצאו בני אדם, כדי שלא ימותו, ויניחו האש תלהט, ואפילו שורפת כל המדינה כולה" (בשבת יב,ג). ובמציאות ימינו שסכנת נפשות גדולה יותר, מותר לכבות²⁰². **ואין מכבין את הנר מפני תשמיש המיטה** - השווה: "אסור לאדם לשמש מיטתו, לאור הנר; הרי שהייתה ליל שבת, ולא היה לו בית אחר, והיה הנר דולק--הרי זה לא ישמש כלל. וכן אסור לישראל לישמש מיטתו ביום, שעזות פנים היא. ואם היה תלמיד חכמים, שאינו בא להימשך בכך--הרי זה מאפיל בטליתו, ומשמש; ואין נזקקין לדבר זה, אלא מפני צורך גדול. ודרך קדושה, לשמש באמצע הלילה" (ביאה כא,יאני), ודרך זו היא "אף על פי שאשתו של אדם מותרת לו תמיד, ראוי לו לתלמיד חכמים שינהיג עצמו בקדושה... כל הנוהג מנהג זה--לא די לו שקידש נפשו, וטיהר עצמו, ותיקן דעותיו; אלא שאם היו לו בנים--הווין בנים נאים וביישינים, ראויין לחכמה ולחסידות. וכל הנוהג במנהגות שאר העם, ההולכים בחושך--הווין לו בנים כמו אותם העם." (דעות הו, טו-ה) עיין שם). **כופה** - מכסה.

ה. ואסור להניח את הנר על גבי הדקל וכיוצא בו ביום טוב - אסור שיהא מונח שם ביום טוב, אף אם הניחו בערב יום טוב²¹, ובשבת "ומניחין הנר של שבת על גבי אילן המחובר לקרקע, ואינו חושש" (שבת ה,ז), ובשבת "אינו חושש" שהרי אסור להזיז את הנר בשבת, שיש בדבר משום הבערה וכיבוי. **שמה יבוא להשתמש במחובר ביום טוב** - בשבת כמו ביום טוב "אין משתמשין במחובר לקרקע כלל--גזירה, שמה יתלוש" (שבת כא,ו).

שחוככין אותן זו בזו או מכין זו בזו עד שתצא האש. וכן הנפט החד ביותר שהוא כמים שמנידין אותו עד שידלק. או כלי זך קשה או זכוכית מלאה מים שמניחין אותה כנגד עין השמש עד שיחזור נגהה לפשתן וכיוצא בו וידלק. כל זה וכיוצא בו אסור ביום טוב, שלא הותר ביום טוב אלא להבעיר מאש מצויה, אבל להמציא אש אסור, שהרי אפשר להמציא אותו מערב יום טוב.

ב. אף על פי שהותרה הבערה ביום טוב שלא לצורך, אסור לכבות את האש אפלו הובערה לצורך אכילה, שהכבוי מלאכה ואין בו צורך אכילה כלל. וכשם שאין מכבין את האש כך אין מכבין את הנר. ואם כבה לוקה כמי שארג או בנה.

ג. אין מסלקין את פי הנר למעלה כדי שתכבה, ואין מסירין את השמן ממנה. ואינו חותך את ראש הפתילה בכלל, אבל נופץ את ראשה בידו. אגודה של עצים שהודלקה במדורה, כל עץ שלא אחזה בו האש מותר לשמטו, ואינו דומה למסיר שמן מן הנר.

ד. אין מכבין את הדלקה כדי להציל ממון ביום טוב, כדרך שאין מכבין בשבת, אלא מניחה ויצא. ואין מכבין את הנר מפני תשמיש המטה, אלא כופה עליו כלי, או עושה מחיצה בינו לבין הנר, או מוציאו לבית אחר. ואם אינו יכול לעשות אחת מכל אלו הרי זה אסור לכבות, ואסור לשמש עד שתכבה מאליה.

ה. מותר לטלטל את הנר והוא דולק

ו אין מעשני בקטרת – אין מבעירים מיני בשמים (קטורת) כדי להריח את עשן הניחוח הנוצר מכיבוין, אף שהוא צורך הגוף. **ביום טוב, מפני שהוא מכבה** - משום מכבה ולא משום מוליד. ולפיכך מותר לדעת רבנו לגמר בדברים שאין בהם משום מכבה, כגון אותם קנים שמדליקין קצהו והוא ממשיך לבעור עד שיכלה²¹. **ואפילו להריח בה** – ועישון סיגריות ביום טוב, אחרי שרופאים ופוסקי זמננו אסרוהו, נראה שאינו שווה לכל נפש, ואין בו צורך יום טוב (ראה א,ו)². ומטעם שמירת הנפש – אסור בכל יום²² שכן "כל מכוול שיש בו סכנת נפשות--מצות עשה להסירו ולהישמר ממנו ולהיזהר בדבר יפה יפה, שנאמר "השמר לך ושמור נפשך" (דברים ד,ט). ואם לא הסיר, והניח המכשולות המביאין לידי סכנה--ביטל מצות עשה, ועבר על "לא תשים דמים" (דברים כב,ח). הרבה דברים אסרו חכמים מפני שיש בהם סכנת נפשות; וכל העובר עליהן ואמר הריני מסכן בעצמי ומה לאחרים עליי בכך, או איני מקפיד על כך--מכין אותו מכת מדרות...". (רוצח ושמירת הנפש יא,ה-ו-ד-ה). **ואין צריך לומר** – בהנאת גוף עקיפה. **לגמר- לבשם**, לקטר בשמים על גבי גחלים כדי להצמיד ריח ניחוח בבית או בבגדים. **כלים** - בגדים, **שהוא אסור. כדי שיוכשרו לאכילה** - בהבשלה מהירה יותר. **החדל- החריף בגחלת של מתכת** – שהיא חמה, ואיסורה מדברי סופרים, ומותר לצורך אוכל נפש ביום טוב. **בגחלת של עץ** - שהאש בה לוחשת. **מפני שהוא מכבה** – השווה בין גחלת של עץ לשלמתכת: "המכבה כל שהוא, חייב. אחד המכבה את הנר, ואחד המכבה את הגחלת של עץ. אבל המכבה גחלת של מתכת [מתכת שאינה פלדה – כך שאין בכיבויה חיסומה וחיסולה²³], פטור [ואסור מדברי סופרים]: ואם נתכוון לצרף, חייב... ומותר [לכתחילה] לכבות גחלת של מתכת ברשות הרבים, כדי שלא יזוקו בה רבים" (שבת יב,ב). **ואין מכבין את העץ- אבל מתכת מותר**²⁴.

ז מפות - כלי המשמש להפיח בו רוח לליבוי האש. **האומנין** - בעלי המקצוע. **כדי שלא יעשה כדרך שהאומנין עושין** - ושמא יבוא לעשות מלאכתו של אומן, בדומה ל"שלא יעשה כדרך שעושה בחול"²⁵. **בשפופרת** - גליל חלול. **אין עושין פחמנין** - מפני שמכבה ועוד שמתקן כלי הוא. ובעניין גרם כיבוי: ישיר – אסור²⁴, וראה: "ונותנין כלי תחת הנר בשבת, לקבל ניצוצות--מפני שאין בהן ממש... ואסור ליתן לתוכו מים, ואפילו מערב שבת--מפני שהוא מקרב את כיבוי הניצוצות [וכאילו האדם כיבה בידו²⁶]". (שבת ה,ג). אבל גרם כיבוי עקיף – מותר אף בשבת: "ומותר לעשות מחיצה בכל הכלים, בין מלאים בין ריקנים, כדי שלא תעבור הדליקה. אפילו כלי חרס חדשים מלאים מים--עושין מהן מחיצה, אף על פי שוודאי מתבקעין ומכבים: שגרם כיבוי [באופן עקיף], מותר [שהרי מגע האש תגרום לביקוע הכלים, ומביקוע זה יצאו המים שיכבו את האש]" (שבת יב,ד). **גודלין** - פותלים, טווים. **מהבהבין** - חורכין קלות. **ולא חותכין אותה לשניים בכלי** - במספריים או סכין, וכולן משום מתקן כלי. **בפי שני נרות** - ראה הלכה ג בביאור הנר והפייה, וכיוון שנעשה מאליו אינו מתקן כלי.

תיקון כלי (ח-ט)

ח אין שוברין את החרס - והשלם בשבת: "אין חותכין [משני צדיה] שפופרת של קנה, מפני שהוא כמתקן כלי; הייתה חתוכה... ואין שוברין את החרס, ואין קורעין את הנייר, מפני שהוא כמתקן כלי [ונראה שדין זה שאין שוברין ואין קורעין כדי לקנח בהם כבניירות טואלט בבית הכסא וראה שבת כו,ד-ה. ונראה שדוקא כשיש לו במה לקנח אבל אם אין לו או שכח להכין – מותר שמפני כבודו לא גזר²⁷]". (שבת כג,א). **ואין חותכין את הנייר** – הנעשה מגומא הפירוס. הנמשח בשמן כדי שלא ישרף²⁸ ומותר לצלות על הנייר גם בשר, שחום האש שואב את הדם אף שהוא מכוסה נייר או ברזל²⁹ (יראה לי

ואין גוזרין שמא יכבה. ואסור להניח את הנר על גבי הדקל וכיוצא בו ביום טוב, שמא יבוא להשתמש במחובר ביום טוב.

ו. אין מעשני בקטרת ביום טוב מפני שהוא מכבה. ואפילו להריח בה. ואין צריך לומר לגמר את הבית ואת הכלים שהוא אסור. ומותר לעשן תחת הפירות כדי שיוכשרו לאכילה כמו שמותר לצלות בשר על האש. וממתקין את החרדל בגחלת של מתכת אבל לא בגחלת של עץ מפני שהוא מכבה. ואין מכבין את העץ כדי שלא תתעשן הקדרה או הבית.

ז. אין נופחין במפוח ביום טוב כדי שלא יעשה כדרך שהאומנין עושין, אבל נופחין בשפופרת. אין עושין פחמנין, ואין גודלין את הפתילה, ולא מהבהבין אותה, ולא חותכין אותה לשניים בכלי. אבל ממעכה ביד ושורה אותה בשמן ומניחין אותה בין שני נרות ומדליק באמצע, ונמצאת הפתילה נחלקת בפי שני נרות.

ח. אין שוברין את החרש ואין חותכין את הנייר לצלות עליהן. ואין פוצעין את הקנה לעשותו כמו שפוד לצלות בו מליח. שפוד שנרצף אף על פי שהוא יכול לפשטו בידו אין מתקנין אותו. שני כלים שהם מחוברין בתחלת עשייתן כגון שני נרות או שני כוסות, אין פוחתין אותן לשניים, מפני שהוא מתקן כלי.

ט. אין משחזיזין את הסכין במשחזת שלה, אבל מחדדה על גבי העץ או על

שהכוונה לנייר אלומיניום). **לצללות עליהם** - שהנייר או החרס מונחים בין האש והצלי ונועדו למנוע שריפת הצלי. **פוצעין** - חותכין ושוברין. **הקנה** - ראה ביאור ב,טו. **לעשותו כמו שפוד לצללות בו מליח** - שהריהו תיקון כלי. **נרצף** - נתעקס. ואפילו נתעקס ביום טוב ^פ. **לפשטו** - ליישרו. **מחוברין בתחילת עשייתן** - כלומר בתהליך יצירת הכלים בתבניתם, שני הכלים מחוברים יחד, כשבחיבור יש חריץ עמוק ואף כמה סדקים לחלל שלא יתפוצץ מחוס הכבשן אם יהיה אטום ^פ. **אין פוחתין** - אין שוברים ומפצלים **אותן לשניים** שבכך הם נעשים כלים.

ט אין משחזין את הסכין במשחזת שלה - שהרי זה כמתקן כלי. **ומפני זה אסרו לחכם לראות סכין השייכת לעם הארץ** כדי לאשר לו בה שחיטה **ביום טוב** - שהרי "השוחט צריך שיבדוק הסכין בחודה, ... כדי שלא יהיה בה פגם כלל. ואחר כך ישחוט בה" (שחיטה א,יטו). "וכל טבח שלא בדק הסכין שלו ששוחט בה לפני חכם, ושחט בה לעצמו--בודקין אותה: אם נמצאת יפה ובדוקה--מנדין אותו, לפי שסומך על עצמו פעם אחרת, ותהיה פגומה, וישחוט בה; ואם נמצאת פגומה--מעבירין אותו, ומכריזין על כל בשר ששחט שהוא טריפה" (שם, כבכו).
עצים ושינוי (י-יא)

י בקרדום - גרזן. **מגירה** - משור. **קפיס** - בסכין שמנתחין בה הבשר, ובעלת שני צדדים, האחד רחב ומשמש לחיתוך והצד השני חד עשוי כעין חץ ואין דרך בני אדם לבקו בו ^ז. **שהרי אפשר היה לו לבקע מערב יום טוב** - ראה א,ו. **שיפגע** - שיזדמן לו. **וימנע מלבשל** - וימנע משמחת יום טוב. **לפיכך התירו לבקע בשינוי** - שאז ניכר דבר המעשה ולא יבוא לידי מלאכה האסורה.

יא לא תכנס אישה בין העצים - לתוך ערמת עצים, **ליטול מהן אוד לצלות בו** - לחפש אחר עץ הראוי לצלות בו, כיוון שמהפכת בעצים **ומטלטלת דבר שאינו ראוי לשימוש** באותו יום טוב, אבל אם היה מזומן לפניו (שאינו מוקצה) עץ הראוי לצלות בו - מותר ^ט. **ואין סומכין** - אין משענים **את הקדירה** לישר עמידתה. **בבקעת של קורה** - חתיכת עץ.

בניין (יב-טו)
יב מסלקין - מסירין. **תריסי** - דלתות, לוחות לנעילת פתחי **חניות** - חניות ממש של בנין וכך בתים ^פ. **ומחזירין** - שאם נאסור החזרת התריסין, שאין החזרה לצורך יום טוב, לא יפתח חנותו לקחת ממנה תבלין כדי שלא ישאיר את החנות ללא נעילה ויגנב ^ז. **בשיש להן ציר באמצע** - יש שווי משקל לדלת כשהציר עליו סובבת הדלת הינו באמצעה ומסובבים אותה על צירה כך שחציה בתוך החנות וחציה בחוץ, ומשני צידי הדלת שני פתחים, וכך חשש התקיעה נדיר (ראה ציור - לא במהדורה זו) ואינה מוקצה שהרי לעיתים כשרוצים לפתוח כל רוחב החנות, מסלקין את הדלת ומניחים לפני החנות וסודרין עליה סחורה ^פ. **אבל יש להן ציר מן הצד אסור** - כובד הדלת נשען על הציר, ויכולה הדלת למשוך את הציר ממקומו (וראה ציור - לא במהדורה זו). **גזירה שמא יתקע** - מסמרים לחזק הציר העליון ללוח, וזהו איסור תורה. ולא משום איסור שנראה כבונה. ואין משמעותו שמא יתקע ויהדק חלק בתוך חלק אחר, ואין גוזרין שמא ידחוק ויהדק ^פ (ראה הלכה הבאה). והשלם: "התוקע, חייב משום בונה; לפיכך כל הדלתות המחוברות לקרקע [דלתות זקופות כרגיל], [אם נעקרו ממקומם, ואין בעקירתם ובהחזרתם משום סותר ובונה]: לא נוטלין אותן [משום טלטול מוקצה וראה כה,ו] ולא מחזירין--גזירה, שמא יתקע [כי דבר מצוי הוא בדלתות העתיקות שהפות העליון שצירן כנס בתוכו נשמש וצריך לתוקעו ולחזקו]. אבל דלת שידה תיבה ומגדל, ושאר דלתות הכלים--נוטלין [כמו שמתר ליטול את השידה ולטלטלה] ^פ, ולא מחזירין [גזירה שמא יתקע]. ואם נשמש ציר

גבי חרש או אבן. ואין מורין דבר זה לרבים כדי שלא יבאו לחדדה במשחזת. במה דברים אמורים בשיכולה לחתוך בדוחק או שנפגמה. אבל אם אינה יכולה לחתוך כלל אין משחזין אותה אפלו על העץ שמא יבא להשחזיה במשחזת. ומפני זה אסרו לראות סכין לעם הארץ ביום טוב, שמא תהיה פגומה ויאמר לו זו אסור לשחוט בה משום פגימתה, וילך ויחדדנה במשחזת. וחכם שראה הסכין לעצמו הרי זה משאילה לעם הארץ.

י. אין מבקעין עצים ביום טוב, לא בקרדום, ולא במגל, ולא במגרה, אלא בקפיס ובעד החד שלו, אבל לא בעד הרחב, מפני שהוא כקרדום. ולמה אסרו בקרדום וכיוצא בו, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול שהרי אפשר היה לו לבקע מערב יום טוב. ולמה לא נאסר הבקוע כלל, מפני שאפשר שיפגע בעץ עבה ולא יכול להבעירו וימנע מלבשל, לפיכך התירו לבקע בשינוי. וכל הדברים הדומין לזה, מזה הטעם התירו בהן מה שהתירו ואסרו מה שאסרו.

יא. לא תכנס אשה בין העצים לטול מהן אוד לצלות בו, ואין סומכין את הקדירה ולא הדלת בבקעת של קורה. שלא התירו לטלטל עצים ביום טוב אלא להסקה בלבד.

יב. מסלקין תריסי חניות ומחזירין אותן ביום טוב כדי שיוציא תבלין שהוא צריך להן מן החנות ולא ימנע משמחת יום טוב. במה דברים אמורים בשיש להן ציר באמצע. אבל יש להן

התחתון שלהן--דוחקין אותו למקומו, ובמקדש מחזירין אותו [שאין איסורי שבות במקדש]; אבל ציר העליון שנשמט, אסור להחזירו בכל מקום--גזירה, שמא יתקע" (שבת כב, ב) וראה שם י"ד). וכיון שדלת זו אינה עשויה לעקירה הרי היא מוקצה כבשבת: "דלתות הבית-- אף על פי שהן כלים, לא הוכנו לטלטול; לפיכך אם נתפרקו, אפילו בשבת [כלומר אפילו נתפרקו במהלך השבת]--אין מטלטלין אותן [כעפר וכאבנים]" (שבת כה, ו). **ושאין להם ציר כל עיקר**- אין חשש תקיעה ואין מוקצה לפי שהן עשויין לכך, לסלקן לפתיחה ולנעילה. ויש להם תורת כלי. **אפילו בבית מותר להחזיר** - אף שלא שייך הטעם של שמחת יום טוב.

יג. כלים שהן מופצלין- מורכבים מחתיכות רבות. **מנורה של חוליות** - פמוט²⁶. "המנורה שהיה הנר עליה" (שבת כה, י). **מעמידין**- מרכיבין. **והוא שלא יתקע** - כאן מובנו "ואם היה רפוי" ואז מותר, ושאינו רפוי אסור לא משום "שמא יתקע", אלא משום שנראה כבונה. והשווה "גזרה שמא יתקע" בהלכה הקודמת. **לפי שאין בניין בכלים** - השווה: "ואין מחזירין מנורה של חוליות, ולא כיסא המפוצל, ולא שולחן המפוצל, וכיוצא בהן-- מפני שנראה כבונה; ואם החזיר, פטור-- שאין בניין בכלים, ואין סתירה בכלים; ואם היה רפוי, מותר להחזירו. ואין מתקנין חוליות של שדרה של קטן זו בצד זו, מפני שנראה כבונה" (שבת כב, כו). **אבנים של בית הכיסא, מותר לצדדן**- להעמידן על צדיהן כך שהיושב עליהן יהיה יותר גבוה, או לכוונן לצד המותר שהרי "...אין קובעין בית הכיסא בין מזרח למערב בכל מקום: מפני שההיכל במערב... אלא בין צפון לדרום..." (בית הבחירה ז, חנוט²⁷). **ביום טוב** - וכן בשבת²⁸. **בניין עראי הוא**- זמני. שלא שוחה שם זמן רב, ואף שגזרו חכמים בבנין עראי משום קבוע: "העושה אוהל קבוע, חייב משום בונה. לפיכך אין עושין אוהל עראי לכתחילה, ולא סותרין אוהל עראי--גזירה, שמא יעשה או יסתור אוהל קבוע" (שבת כב, כז). **כאן משום כבודו של המשתמש לא גזרו**.

יד. חשוב לאלו המכנינים בשר על גחלים. מניח עץ למעלה, ומניח אחר תחתיו ואחר תחתיו, עד שהוא מגיע לארץ- בנוהג שבעולם כשעושים מדורה שמים קשים וקיסמים למטה ומעליהם עצים בינוניים ולמעלה העצים הגדולים כדי שכאשר יבעירו את האש יבערו הקיסמים מהר ויבעירו הקיסמים הבינוניים. וביו"ט, כדי שלא יראה כבונה הבניין הרגיל, נותן העצים הגדולים למעלה, ואח"כ מכניס הבינוניים מתחתיהם ואח"כ נותן את הקש והקיסמים מלמטה²⁹.

טו. וכן המיטה, אוחז הקרשים למעלה, ומכניס הרגליים תחתיה- כך שיתחיל מלמעלה למטה. **אפילו ביצים כשמסדרים אותם רשת ע"ג רשת בתוך הדוד כדי לבשולן**³⁰. **כמו מגדל**- לא יתחיל מלמעלה למטה כעין פירמידה, מפני שנראה כבונה.

טיפול בבהמה (טז)

טז. מסירין זבובין - ושאר טפילים כגון קרציות. **חבורה**- פצע, בהסרתן. **אף על פי שהן עושין חבורה**- כאן הסרת הזבובים אינה מלאכה ו"דברים המותרים לעשותן בשבת, ובשעת עשייתן אפשר שתיעשה בגללן מלאכה ואפשר שלא תיעשה--אם לא נתכוון לאותה מלאכה, הרי זה מותר. כיצד: גורר אדם מיטה וכיסא ומגדל וכיוצא בהן בשבת, ובלבד שלא יתכוון לחפור חריץ בקרקע בשעת גרירתן; ולפיכך אם חפרו הקרקע, אינו חושש בכך--לפי שלא נתכוון. וכן מהלך אדם על גבי עשבים בשבת, ובלבד שלא יתכוון לעקור אותן; לפיכך אם נעקרו, אינו חושש... וכן כל דבר שאינו מתכוון כגון זה" (שבת א, ה). **אין מייילדין** - במשיכת הולד מאימו. **אבל מסעדין** - שעוזרין לה בפישוק רגליה וניעורה וכיוצא בזה³¹. **ונופח לו בחוטמו**- שנחיריו

ציר מן הצד אסור. גזרה שמא יתקע. ושאין להן ציר כל עיקר אפילו בבית מותר להחזיר.

יג. כלים שהן מופצלין כגון מנורה של חליות וכסא ושולחן שהם חתיכות חתיכות, מעמידין אותן ביום טוב, והוא שלא יתקע, לפי שאין בנין בכלים. אבנים של בית הכסא מותר לצדדן ביום טוב, בנין עראי הוא ומשום כבודו לא גזרו.

יד. העושה מדורה ביום טוב, כשהוא עורך העצים אינו מניח זה על גבי זה עד שיסדר המערכה, מפני שנראה כבונה, אף על פי שהוא בנין עראי אסור. אלא או שופך העצים בערבוב, או עורך בשנוי. כיצד, מניח עץ למעלה ומניח אחר תחתיו ואחר תחתיו עד שהוא מגיע לארץ.

טו. וכן הקדרה אוחז אותה ומכניס האבנים תחתיה, אבל לא יניחנה על גבי האבנים. וכן המטה אוחז הקרשים למעלה ומכניס הרגלים תחתיהם. אפילו ביצים לא יעמיד אותן שורה על גבי שורה עד שיעמדו כמו מגדל, אלא ישנה ויתחיל מלמעלה למטה. וכן כל כיוצא בזה צריך שנוי.

טז. מסירין זבובין הנתלין בבהמה אף על פי שהן עושין חבורה. ואין מילדין את הבהמה ביום טוב אבל מסעדין. כיצד, אוחז בולד שלא יפול לארץ, ונופח לו בחוטמו, ונותן דד לתוך פיו. היתה בהמה טהורה וריחקה את הולד, מותר לזלף משליתה עליו, וליתן בול מלח ברחמה כדי שתרחם עליו. אבל

סתומין לו ברירין²⁷. **בהמה טהורה** – הגדרתה: "אין לך בכל בהמה וחיה שבעולם שמותר באכילה, חוץ מעשרת המינין המנויין בתורה: שלושה מיני בהמה--והן שור, שה, ועז; ושבעת מיני חיה... הן ומיניהן--כגון שור הבר והמריא, שהן ממין השור. וכל העשרה מינין ומיניהן, מעלי גרה ומפריסי פרסה" (מאכלות אסורות א,ח). **מותר לזלף משלייתה עליו**- כדי שתריח ריחה. **וליתן בול**-גוש **מלח ברחמה** כדי שתזכור צער הלידה. **לפי שאינה צריכה**- שאינה מרחיקה את הולד, ואם מרחיקה – אינה מקרבת אותו חזרה (תלמוד).

טבילת כלים (ז-ח)

זו גזירה, שמא ישהה אותו בטומאתו – על טהרה ברגל: "כל ישראל מזהרין להיות טהורים בכל רגל, מפני שהן נכונים להיכנס למקדש ולאכול קודשים. וזה שנאמר בתורה "ובנבלתם לא תיגעו" (ויקרא יא,ח; דברים יד,ח), ברגל בלבד; ואם נטמא, אינו לוקה. אבל בשאר ימות השנה, אינו מזהר" (טומאת אוכלין טז,יבז). ואסור הטבלת הכלי – אסור מדברי סופרים. והשווה טעם הדין בשבת: "אסור להטביל כלים טמאין בשבת, מפני שהוא כמתקן כלי. אבל אדם טמא--מותר לטבול, מפני שנראה כמקרה" (שבת כג,טזח). ובשבת – אין מצוה לטהר כלים כמו ביום טוב (מהרמ"ח). **להטביל מים** הטמאים **שבו, מטביל את הכלי במימיו** עד שמי המקווה יציפו את המים שבכלי ויטהרו את המים שבכלי וגם את הכלי, ובשבת: "מותר להטביל את המים הטמאים בשבת; כיצד יעשה--נותן בכלי שאינו מקבל טומאה, כגון כלי אבנים, ומטביל הכלי במקוה עד שיעלה מי המקוה עליהן, ויטהרו" (שם). **כלי שהיה טהור לתרומה ורצה להטבילו לקודש** - שזה מעלת טהרתו גבוהה יותר. והשלם: "אחת עשרה מעלות עשו חכמים לקודש על התרומה, ואלו הן. יש לאדם להטביל כלים בתוך כלים לתרומה, אבל לא לקודש...". (שאר אבות הטומאות יב,א). **מותר להטבילו** - מפני שאין הטבילה להסרת טומאה אלא להוספת טהרה⁷. ודרך קדושה יתרה היא: "אף על פי שמותר לאכול אוכלין טמאים ולשתות משקין טמאים, חסידים הראשונים היו אוכלין חוליהן בטהרה ונזהרין מן הטומאות כולן כל ימיהן; והן הנקראין פרושים. ודבר זה קדושה יתרה היא, ודרך חסידות שיהיה אדם נבדל ופורש משאר העם, ולא ייגע בהן ולא יאכל וישתה עימהן; שהפרישות מביאה לידי טהרת הגוף ממעשים הרעים, וטהרת הגוף מביאה לידי קדושת הנפש מן הדעות הרעות, וקדושת הנפש גורמת להידמות בשכינה, שנאמר "והתקדשתם והייתם קדושים, כי קדוש אני" (ויקרא יא,מד).". (טומאת אוכלין טז,ידניב). **שאר המעלות** – דרגות הטהרה.

יח ולד הטומאה – "כל הנוגע באב, הוא הנקרא ראשון; והנוגע בראשון, נקרא שני; והנוגע בשני, נקרא שלישי; והנוגע בשלישי, נקרא רביעי. והראשון ושלמטה ממנו, כולן נקראין ולד הטומאה. שהוא נטמא מאב הטומאה..." (טומאת מת ה,יאוח). **לפי שהוא טהור מן התורה** – ואם כן, טבילת כלים חדשים של זכוכית ומתכת שנקנו מגוי כדין: "הלוקח כלי תשמיש שעודה מן הגויים, מכלי מתכות וכלי זכוכית--דברים שלא נשתמש בהן כל עיקר-- מטבילן במי מקוה, ואחר כך יהיו מותרין לאכול בהן ולשתות... (מאכלות אסורות יז,בג), מותרת ואפילו בשבת²⁸ "טבילה זו שמטבילין כלי הסעודה הנלקחין מן הגויים, ואחר כך יתרו לאכילה ושתיה--אינה לעניין טומאה וטהרה, אלא מדברי סופרים [ואינה בברכה]²⁸" (מאכלות אסורות יז,ה²) וטבילה זו מותרת בשבת, ואיננה מתקן כלי שהרי אפשר להפקיע טבילה זו על ידי שיתנם לגר תושב²⁹ ויחזור וישאלם ממנו בשאלה בלבד "ולא חייבו בטבילה זו, אלא כלי מתכות של סעודה הנלקחין מן הגויים; אבל השואל מן הגויים, או שמישכן הגוי אצלו כלי מתכות--מדיח או מרתיח או מלבן, ואינו צריך להטביל. וכן...". (שם,ו), והרי לדעת רבנו – אין איסור ליתן מתנה בשבת ויום

הטמאה אסור לעשות לה כן, לפי שאינה צריכה.

זו. כלי שנטמא מערב יום טוב אין מטבילין אותו ביום טוב, גזרה שמא ישהה אותו בטומאתו. ואם היה צריך להטביל מים שבו, מטביל את הכלי במימיו ואינו חושש. כלי שהיה טהור לתרומה ורצה להטבילו לקדש מותר להטבילו. וכן כל כיוצא בזה מטבילות שאר המעלות.

יח. כלי שנטמא ביום טוב מטבילין אותו ביום טוב. נטמא הכלי במשקין טמאין שהן ולד הטומאה מערב יום טוב מטבילין אותו ביום טוב, לפי שהוא טהור מן התורה כמו שיתבאר במקומו. ומדלין בדלי טמא והוא טהור מאליו. נדה שאין לה בגדים להחליף מערמת וטובלת בבגדיה.

יט. דברים רבים אסרו ביום טוב משום גזרת מקח וממכר. כיצד, אין פוסקין דמים כתחלה על הבהמה ביום טוב, אלא מביא שתי בהמות שוות זו לזו, ושוחטין את אחת מהן ומחלקין ביניהן, ולמחר יודעין כמה דמי שניה, וכל אחד ואחד נותן דמי חלקו. וכשהן מחלקין ביניהן לא יאמר זה אני בסלע ואתה בשתים, שאין מזכירין שם דמים, אלא זה נוטל שלישי וזה רביעי.

כ. כשהן מחלקין לא ישקלו במאזנים, שאין משגיחין בכף מאזנים כל עיקר. אפלו ליתן בו בשר לשמרו מן העכברים אסור אם היו המאזנים תלויין, מפני שנראה כשוקל בכף מאזנים. וטבח אומן אסור לשקול בידו. וטהור לשקול בידו אלא אם היה יטמא

טוב (ראה ביאור ה,ו)². כמו שיתבאר במקומו – "אין לך ולד טומאה שמתמא כלים, אלא משקין טמאין בלבד; וטומאה זו, מדבריהם..." (אבות שאר הטומאות ז,ג [ב]). **מדלין** – שואבין מים תוך טבילת הכלי. **נידה שאין לה בגדים להחליף** – והרי לא יכלה להטבילן לפני החג שהרי יחזרו ויטמאו ממנה בלבישתה ולכן לא קיימת גזירת שמא ישהה³⁰, **מערכת** לטהר את הבגדים **וטובלת בבגדיה** – וטבילה בבגדים שאינם הדוקים עליה – עולה לה לטהרה "כל הטובל צריך שיטבול כל גופו כשהוא ערום, בבת אחת. ואם היה בעל שיער, יטביל כל שיער ראשו; והרי הוא כגופו, דין תורה. וכל הטמאים שטבלו בבגדיהם, עלתה להן טבילה – מפני שהמים באין בהן, אינן חוצצין. וכן הנידה שטבלה בבגדיה, מותרת לבעלה" (מקוות, א,ז).

מקח וממכר (יט-כו)

יט גזרת מקח וממכר – בשבת "כותב, מאבות מלאכות; לפיכך אסור ... ללוות, ולהלוות – גזירה, שמא יכתוב. וכן אסור לקנות ולמכור, ולשכור ולהשכיר – שמא יכתוב. לא ישכור אדם פועלים בשבת, ולא יאמר לחברו לשכור לו פועלין. אבל לשאול ולהשאיל, מותר: שואל אדם מחברו כדי יין וכדי שמן, ובלבד שלא יאמר לו הלווני. אחד המוכר בפה או במסירה – אסור, בין במאזניים בין שלא במאזניים; וכשם שאסור לשקול – כך אסור למנות ולמדוד, בין בכלי מידה בין ביד בין בחבל" (שבת כג, יב-יג). **אין פוסקים דמים** – קובעים מחיר. **סלע** – שם מטבע שהיה בזמנם. **שם דמים** – ענין כסף.

כ שאין משגיחין בכף מאזניים כל עיקר – אין משתמשין בו ואפילו שלא לצורך שקילה כגון להעביר חפצים בכפותיו או לכסות בו כלי⁷. **אפילו ליתן בו בכף מאזניים בשר לשומר** את הבשר **מן העכברים. אומן** – מקצועי. **ואסור לשקול בכלי מלא מים** – שעל פי כמות המים הנשפכת טבח אומן יודע את המשקל. **על המנות** – של אוכל חולין ביום טוב⁷. "אסור להפיס [להגריל] ולשחק בקוביה בשבת, מפני שהוא כמקח וממכר; ומפיס אדם עם בניו ועם בני ביתו, על מנה גדולה כנגד מנה קטנה, מפני שאין מקפידין" (שבת כג, יז). **חלשים** – הגרלות. ומילת חלשים עברית, "חולש על גויים" (ישעיהו יג, יב)⁷. **כדי לחבב המצוה** – שמא יזכה בנתח גדול שאכילתו מצוה. "שאין הכבוד לעצמן של מצוות – אלא למי שצויה בהן ברוך הוא, והצילנו מלמשש בחושך, וערך אותם נר ליישר המעשים, ואור להורות נתיבות הישר; וכן הוא אומר "נר לרגלי, דברך; ואור, לנתיבותי" (תהילים קיט, קה) (שחיטה יד, יא[טז]).

כא דינר – מטבע בזמנם. **תן לי חלק או חצי חלק** – **שלא יזכור לו שם מידה** – אלא אומר לו מלא לי כלי זה².

כב הנחתום – מבשל קדרות גם נקרא נחתום. והוא הדין לכל אדם³¹. **לא תמוד קמח לעיסה** – שהרי יכלה למדוד מערב יום טוב, שאין כאן חסרון (ראה א, ו).

כג החנווני – בעל חנות. **במניין** – בכמות. **סכום מניין** – סיכום החשבון. **שהיה נושה בו** – חייב לו.

כד הולך אדם אצל רועה הרגיל אצלו – שמתוך שרגיל אצלו מאמינו ונותן לו בלי פסיקת דמים³². **הפטם** – העוסק בפיתום בעלי חיים לשחיטה.

כה הלוואת יום טוב – הלוואת מאכלים לשמחת יום טוב. **תובעין אותה בדין** – כלומר ניתנת להיתבע בבית דין. ובשבת – אסור להלוות (ראה ביאור הלכה יט).

כו אף על פי שאין מגביהין תרומה ומעשרות ביום טוב כשבת – "ואין מגביהין תרומות ומעשרות בשבת, מפני שנראה כמתקן דבר שלא היה מתוקן" (שבת כג, ט). ואפשר לעשות זאת מערב יום טוב, ואין בכך חסרון. "המגביה תרומה ומעשרות

ואסור לשקול בכלי מלא מים. ואין מטילין חלשים על המנות, אבל מטילין חלשים על בשר הקדשים ביום טוב כדי לחבב המצוה.

כא. לא יאמר אדם לטבח תן לי בדינר בשר, אלא תן לי חלק או חצי חלק, ולמחר עושין חשבון על שויו. וכן לא יקח מבעל החנות במדה או במשקל. אלא כיצד הוא עושה, אומר לחנוני מלא לי כלי זה ולמחר נותן לו שויו. ואפלו היה כלי המיוחד למדה ימלאנו, והוא שלא יזכור לו שם מדה.

כב. הנחתום מודד תבלין ונותן לקדרה בשביל שלא יפסיד תבשילו. אבל האשה לא תמוד קמח לעיסה. וכן לא ימוד אדם שעורים לפני בהמתו, אלא משער ונותן לה.

כג. ומותר ליקח מן החנוני ביצים ואגוזים במנין וכן כל כיוצא בהן, ובלבד שלא יזכור לו שם דמים ולא סכום מנין. כיצד סכום המנין, הרי שהיה נושה בו עשרה רמונים או עשרה אגוזים לא יאמר לו ביום טוב תן לי עשרה כדי שיהיה לך אצלי עשרים, אלא לוקח סתם ולמחר עושה חשבון.

כד. הולך אדם אצל רועה הרגיל אצלו, או אצל הפטם הרגיל אצלו, ולוקח ממנו בהמה ועופות וכל מה שירצה. והוא שלא יזכור לו שם דמים ולא סכום מנין.

כה. הלוואת יום טוב תובעין אותה בדין. שאם תאמר לא ניתנה להתבע

בשבת או ביום טוב--בשוגג, יאכל ממה שתיקן; במזיד, לא יאכל עד מוצאי שבת. ובין כך ובין כך, תיקן את הפירות. וכן המקדיש או העריך או החרים בשבת, בין בשוגג בין במזיד--מה שעשה עשוי; ואין צריך לומר, ביום טוב" (שם, טו). **הרי זה מוליכן לכוהן ביום טוב** - בדומה למצות שמחת לוי ביום טוב: "יתן להם מתנות בשר עם מעשר שלהם, כדי שימצאו בו צורכיהם" (חגיגה ב, יט). **ואין צריך לומר**- בדברים שמותר לעשותן בשבת: לישה, ושחיטה (ראה א, ט). **חלה**- ראה ביאור ג, ח. **זורוע ולחיים וקיבה** - "מצות עשה ליתן כל זובח [קרבן] בהמה טהורה לכוהן הזורע והלחיים והקיבה, שנאמר "זוה יהיה משפט הכוהנים . . ." (דברים יח, ג); ואלו הם הנקראים מתנות בכל מקום. ומצוה זו נוהגת תמיד, בין בפני הבית בין שלא בפני הבית; ובכל מקום, בין בארץ בין בחוצה לארץ; ובחולין, אבל לא במוקדשין" (ביכורים ט, א). "בהמה שלא הורמו מתנותיה--מותר לאכול ממנה, שאינה דומה לטבל: שהרי מתנות כהונה מובדלין" (שם, יבניד). **וגבאי צדקה** - "כל עיר שיש בה ישראל--חייבין להעמיד גבאי צדקה, אנשים ידועים ונאמנים שיהיו מחזרין על העם מערב שבת לערב שבת, ולוקחין מכל אחד ואחד מה שהוא ראוי ליתן, ודבר הקצוב עליו" (מתנות עניים ט, א). **גובין אוכל מן החצרות ביום טוב**.

אינו נותן לו כלום, ונמצא נמנע משמחת יום טוב.

כו. אף על פי שאין מגביהין תרומה ומעשרות ביום טוב כשבת אם היו לו תרומות ומעשרות שהגביהן מאמש הרי זה מוליכן לכהן ביום טוב. ואין צריך לומר חלה זורוע ולחיים וקבה שמוליכין לכהן ביום טוב. וגבאי צדקה גובין מן החצרות ביום טוב. ולא יהיו מכריזין כדרך שמכריזין בחול, אלא גובין בצנעה ונותנין לתוך חיקן ומחלקין לכל שכונה ושכונה בפני עצמה.

הארות

תודה מיוחדת ל' א. טביב, ל' א. כהן, ול' א. נפש, הי"ו על תרומתם בהגהת הדברים כולם.

¹ **מציאות.** מארי בשחיתה יד, ד אות ד: "בענין הכוי רבו בו הדנים והדיונים, וכבר ציינתי על כמה מהם בכמה מקומות... ברור כי גורמי הויכוחין וסיבתן הוא שרבו שניה את שיטתו וחזר בו ממה שכתב במהדורה קמא, כי לפנים היה סבור שכוי הוא כלאים הבא מן הבהמה וכו'... וחזר לפסוק... שהוא בריה בפני עצמה ולא הכריעו בו חכמים אם מין בהמה אם מין חיה... ופסקה בהלכות יום טוב ג,א... וכך בהלכות ביכורים ט,ה אחר שכתב "כלאיים הבא מבכש ועז, חייב במתנות" כתב "והכוי--אף על פי שהוא ספק, מפרישין ממנו כל המתנות. צבי הבא על העז וילדה, הוולד... " הרי ברור דכוי לאו היינו כלאים. ומה שכתב מאכלות אסורות א,ג "כלאיים הבא מן בהמה טהורה עם חיה טהורה, הוא הנקרא כוי"... הוא ללא ספק שריד ממהדורה קמא. ושרידים כאלו מצויים למכביר ולא נפלאות היא. וכבר העירותי רבות על כיוצא בזה בכל רחבי החיבור... קצרו של דבר הרי כאמור לעיל לפנים פסק שגם הכלאים נקרא כוי והיינו כיש אומרים במסכת חולין, וחזר להפרידם הפרדה מוחלטת. וכל אחד נושא שם המיוחד לו, זה כלאים וזה כוי. וכל הויכוחים בדעת רבנו מיותרים, ובדאי כל הצעות ה"תיקונים" בדברי רבנו אינם אלא שיבושים".

² פיהמ"ש, בכורות ג,ג.

³ **מנהג.** מארי: "וכך נהגו בתימן הרצענין שרצו עבודות זולות ולא רצו עיבוד מעולה העשוי בחומרי עיבוד. פרשו את העורות באמצע השוק כדי שיתעבדו בדריסת עוברים ושבבים, ומכאן דברי רבנו שסוג עיבוד זה הוא תולדה".

⁴ **הלכה.** דברי מארי במאכלות אסורות ו, יב אות כב: "נחלקו בדברי רבינו אם רבנו מצריך מליחה לצלי או אורחא דמילתא נקט [דרך אבא אמר]... ורבנותינו פירשו לנו שדרך הלשון אמר שאין דרך לאכול תפל מבלי מלח... ובתימן נהגו למלוח לצלי במלח דק כדי שיבלע בבשר להטעימו".

⁵ מתוך תשובת רבנו, מהדורת בלאו סי' שו (הובא במארי, שבת כב, כז, אות סב) וראה ד, י בטעם איסור שינוי.

⁶ עפ"י ר"ח, ביצה כח.

⁷ ר"ח בביצה לד. ומארי כתב "ואופן המליגה המותרת בחול תתבאר בפ"ו מאכלות אסורות" ואיני יודע היכן.

⁸ פיהמ"ש, מעשר שני ה,א.

⁹ רש"י, ביצה לד.

¹⁰ ר"ח ביצה לב.

¹¹ פיהמ"ש ביצה ב,ח.

¹² פיהמ"ש בבא בתרא ד,ג.

¹³ **לשון.** ריפות כחטיסם כתושות נזכר במקרא ראה שמואל ב יז, יט "ותשטח עליו הריפות"; ומשלי כז, כב: "אם תכתוש את האויל במכתש בתוך הריפות..."

¹⁴ **לשון.** מילה עברית (דברים כג, כו). ותרגומה כתרגום "מלאות" (בראשית מא, כג).

¹⁵ קנון – בפיהמ"ש כלים, טז, ג ותמחוי – בטז, א.

¹⁶ פיהמ"ש, שביעית ה,ט.

¹⁷ **לשון.** רס"ג על "הבא נא ידך בחיקך" (שמות ד, ו). ויש משמעות של מקום הרווח בין הזרוע החבוקה בדבר מה לחזה (ראה במדבר יא, יב).

¹⁸ פיהמ"ש, שבת כא, ג.

¹⁹ **לשון.** מארי: "וברור כי רבנו הבין "מוחטין" שבגמרא [ביצה לב, ב] כשימוש השפה הערבית [מכ"ט] לפעולה זו כלומר לסילוק הפיח המצטבר בפי הפתילה... ודומה לשימוש הרגיל לניקוי האף [כמו המילה ממחטה]"

²⁰ **הלכה.** מארי: "ובמציאות רמינו, מותר לכבות... כיוון שיש הרבה חומרים דליקים העשויים לפשט את הדליקה במהירות גדולה עד שאין ספק [מספיק זמן] לצאת מן הבתים, ויש קטנים הלנים בעריסותיהם והוריהם אין עימם. וסכנת נפשות לא רק קרובה לדאי אלא אף ודאי, כל שכן אם נביא בחשבון בלוגי גז העשויים להתפוצץ ולהרוס מבנים על יושביהם בטרם יתעוררו על מציאות הסכנה, לפיכך מותר לפי כולם ואף מצוה למהר לכבות את הדליקה, כמובן בוחרים מן האמצעים הקל קל אם אפשר"

²¹ **מנהג.** מארי: "לפיכך נהגו אבותינו לזלף מי ורדים בשבתות ובימים טובים על האדם ועל בגדיו שהוא לבוש בהם ולא חשו כלל משום נולד... וכן מותר לדעת רבנו לגמר ביום טוב בקנימו של תורה "עוד" ולהניחו על האש ואין בו משום מכבה..."

²² הרב חמאמי מפי מארי.

²³ **השקפה.** מארי: "ואילו לא עסקתי בנפחות אלא כדי להבין דברי רבנו – דיי".

²⁴ **הלכה.** מארי: "לכאורה לא ברור למה הביא דין זה, שהרי כתב לעיל הל' ב-ד אסור הכיבוי אפילו בלא כוונת עשיית פחמן. ונראה דרבנו בא לאסור אף בגרם כיבוי כגון לכפות כלי על הגחלים שיכבה מאליו" וראוי לדקדק שבגרם כיבוי ישיר – אסור. אך בגרם כיבוי עקיף – מותר אף בשבת. וכפופה כלי על הגחלים ומניח אויר למטה – גרם כיבוי ישיר הוא. ואם אינו מניח אויר – כיבוי ממש. וראה הערת מארי שבת יב, אות יא.

²⁵ מארי, אות כו, ופ"ב אות כו.

²⁶ מארי בסוכה ו, ה. וכאן מארי כותב על פמוטי כסף וזהב יקרים אף אם צריך להדקם – מותר לפי שאין חשש שיתקע בהם מסמר. **ואין הדברים ברורים לי.**

²⁷ בבלי, שבת קכח: ורש"י שם.

²⁸ **הלכה.** על טבילת כלים כותב מארי שאין מברכים (במאכלות אסורות יז, ו, אות ז) אע"פ שמצווה זו הריהי ודאי של דבריהם, וטעמו "שחיובה קל וקלוש מאוד... שהרי אפשר להפקיעה בכל מיני דרכים... לפי שאינה מטומאה ולא מגיעול אלא להפקיע מרשות גוי, ולא נזכרה לה ברכה בדברי הרמב"ם, לא על הטבילה ולא על טבילת כלים. וכך מסורת מסורה לנו מאבותינו נוחי נפש מדור דור, שאין לברך על טבילה זו כלל" (כתבים ב, 556).

²⁹ מארי כתב "שיתנם לגוי" ונראה לי שצריך להיות לגר תושב שהרי בענין יחס לגוי כותב רבנו: "... שנאמר "ולא תחונם" (דברים ז, ב)--לא יהיה להם חן בעיניך, מפני שגורם להידבק עימו וללמוד ממעשיו הרעים. ואסור ליתן להם מתנות חנם, אבל נותן הוא לגר תושב--שנאמר "לגר אשר בשעריך תיתננה ואכלה, או מכור לנוכרי" (דברים יד, כא): במכירה, ולא בנתינה" (עבודה זרה י, ו).

³⁰ מרהמ"ח בהלכות שבת כג, ח. ופה לדעת מארי בטבילה בבגדים יש חשש שחיתה. ורק כאן, כיוון שאין לה בגדים אחרים, תטבול בבגדיה.

³¹ מבשל קדרות – רש"י, בבלי ביצה כט. וה"ה לכל אדם -מ"מ.

³² רש"י בבלי ביצה כט: